

Mr. Amra
Rešidbegović

*

Sažetak:

Rad donosi osnovna znanja o bibliografiji od njenih začetaka do danas. Dati su važniji momenti razvoja bibliografije, porijeklo naziva, definicije, predmet, zadaci, odnos prema bibliotekarstvu i nauci. S obzirom na instruktivni karakter rada, dat je detaljniji pregled izrade bibliografije s posebnim osvrtom na standardizaciju.

*

Naziv bibliografija susrećemo već u V stoljeću p.n.e. kod Grka sa značenjem pisanje, prepisivanje knjiga, što proizlazi iz dvije riječi od kojih se sastoji, bibliion = knjiga, pismo, spis i grafein = pisati, prepisivati.

Ustaljivanju termina bibliografija prethodio je niz drugih naziva pod kojima su bibliografije izlazile kao što su Bibliotheca, Catalogus, Lexicon, Anal, Tresor, Dictionnaire, Woterbuch, Litterature, Handbuch i drugi. Od XVII stoljeća bibliografija dobiva značenje popisa ili opisa knjiga i tekstova u drugim pismenim formama. U XVIII i XIX stoljeću bibliografija označava nauku o knjizi uopće.

Definicije. Jedna od najprihvatljivijih među mnogobrojnim je definicija koju zastupaju savremeni evropski teoretičari prema kojoj su bibliografije liste štampanih radova sastavljene prema određenim pravilima i klasificirane za praktične i naučne ciljeve.

Imajući u vidu značaj bibliografije u društvenom životu, prema nekim bibliografima ona je aktivni posrednik između knjige i čitaoca.

Predmet bibliografije može biti svaki oblik (forma) publikacije, odnosno svaka informacija koje su namijenjene javnosti. Prvobitni predmet bibliografije do pronalaska štampe bila je **rukopisna knjiga**, koju je sredinom XV stoljeća, gotovo u potpunosti zamijenila **štampana knjiga**. Sa pojavom časopisa sredinom XVII stoljeća bibliografija dobiva novi predmet svoga zanimanja, a sa njegovim daljim razvojem bilježimo i naredni predmet bibliografije u obliku članka u časopisu. Forme publikacija i ideja tokom XX stoljeća su veoma raznovrsne, pa u skladu s tim i predmet bibliografije. Navodimo samo neke: **citati, rasprave** i slični oblici, te **geografski materijal svih oblika, grafika, zvučni i video zapisi, CD i t.d.**

Zadaci bibliografije. Osnovni zadatak bibliografije je informiranje javnosti o dostignućima i idejama s ciljem da te informacije što brže i lakše dođu do svog korisnika. Na tom putu bibliografija vrši funkciju posrednika između publikacije / informacije i korisnika.

IZRADA BIBLIOGRAFIJE

Da bi se uobličila u cjelovit i zaokružen pregled literature, bibliografija se izrađuje na osnovu određene metodologije rada, koja obuhvata tri glavne faze: sakupljanje i izbor literature, bibliografski opis i klasifikacija i sređivanje bibliografskih jedinica.

I **Sakupljanje i izbor literature/ građe** sastoji se od slijedećih radnji:

- izrada programa rada, definiranje teme i određivanje elemenata koji će ući u bibliografiju,
- uspostavljanje radne kartoteke bibliografskih jedinica,
- istraživanje podataka o predmetu,
- sumiranje prethodnih i iznalaženje stalno novih podataka o predmetu iz referencne literature ili na drugi način.

II **Bibliografski opis** zahtijeva da se obezbijedi dovoljan broj i istaknu karakteristični bibliografski elementi radi pouzdane identifikacije. Ova faza obuhvata:

- popis istraženih podataka, koji nije konačan i ne mora odmah sadržavati sve elemente,
- formiranje bibliografskih jedinica na osnovu prikupljenih elemenata,
- izrada bibliografskog opisa prikupljenih jedinica prema utvrđenim važećim pravilima.

Bibliografski elementi su osnovni dijelovi iz kojih se svaka bibliografska jedinica sastoji. Svaki bibliografski element mora imati svoju jasnu svrhu, namjenu i vrijednost, jer je on konstitutivni činilac svake bibliografske jedinice. Raspored i broj elemenata unutar bibliografske jedinice dijelom zavisi od karakteristika popisivane građe. Elementi opisa (od izbora i oblika odrednice, do redosljeda elemenata, propisanih znakova i simbola i t.d.) utvrđeni su „Pravilnikom i priručnikom za izradbu abecednih kataloga „ (I i II dio) Eve Verone, u koji je ugrađen Međunarodni standard za bibliografski opis omeđenih publikacija.

Standardizacijom elemenata i njihovog rasporeda postiže se ujednačenost opisa koji treba, bez obzira na formu publikacija, da obezbijedi cjelovitost i tačnost podataka.

Bibliografske jedinice nastaju povezivanjem više bibliografskih elemenata u cjelinu, koja nosi neku saznajnu vrijednost. Kao samostalna jedinica ona je već dovoljno vrijedna i upotrebljiva u praksi i nauci. Ipak, njena informativna i naučna važnost povećava se tek objedinjavanjem u grupu ili zbirku koju nazivamo bibliografija.

U procesu oblikovanja bibliografskih jedinica potrebno je držati se osnovnog principa koji se sastoji u unošenju što većeg broja podataka, odnosno bibliografskih elemenata. Time se postiže njihovo bolje razumijevanje i saznavanje. Pri tome, potrebno je težiti preciznom i jasnom formiranju bibliografskih jedinica i izbjegavati suvišne, opisne elemente.

Bibliografske jedinice prema formi i sadržaju dijelimo na slijedeće:

- osnovne ili elementarne bibliografske jedinice koje se sastoje od dovoljnog broja bitnih bibliografskih elemenata. One su najkraće i najčešće se koriste.

Standardizacijom elemenata i njihovog rasporeda postiže se ujednačenost opisa koji treba, bez obzira na formu publikacija, da obezbijedi cjelovitost i tačnost podataka.

*

Proces pokretanja inicijative, od rasprave u okviru IFLA-e do izrade, primjene i stalnih dopuna, traje od 1967. godine. Prvi je zaživio ISBD(M) standard za opis monografskih tekućih publikacija.

- anotirane bibliografske jedinice, pored elementarnih donose i dodatne dijelove u obliku anotacija ili bibliografskih bilješki, zbog čega predstavljaju složeniji tip bibliografske jedinice.

- sadržajne, rezimirane ili referativne bibliografske jedinice, osim glavnih elemenata, sadrže i kratak sadržaj teksta koji opisuju. Imaju široki informativni i praktični značaj zbog čega se najčešće koriste u izradi stručnih i specijalnih bibliografija.

Prilikom izrade bibliografskog opisa pored osnovnih elemenata često se javlja potreba za uključivanjem dodatnih elemenata, kada opis predmeta nije dovoljan ili potpun. Bibliografskim dodacima smatramo bibliografske bilješke i rezimee.

Bibliografske bilješke ili anotacije su dodatni elementi bibliografske jedinice koji se unose u slučaju nedostatka dovoljnog broja i vrste elemenata- podataka ili potrebe za pojašnjenjem.

Anotacija mora biti jasna, precizna i kratka kako se ne bi pretvorila u rezime ili opširnu bilješku. Obim, vrstu i karakter anotacije određuje priroda teksta koji se opisuje.

Rezime ili sadržaj uz bibliografsku bilješku, ima funkciju dopune i proširenja sadržaja bibliografske jedinice. On treba da izrazi suštinu i glavne činjenice opisanog teksta, pa mora biti kratak, precizan i u odgovarajućoj formi.

Osnovni zadatak bibliografskog opisa je da sve jedinice bibliografije budu opisane prema jedinstvenim prihvaćenim pravilima. Danas sve zemlje, članice UNESCO-a imaju obavezu da u izradi svojih nacionalnih bibliografija primjenjuju međunarodne standardizirane opise za svaki pojedini oblik publikacije.

Međunarodni bibliografski standardi.

Standardizacija se u svijetu najprije ostvarila u oblasti industrije i tehnike. Ubrzo zatim u to se uključila i bibliografija.

Rezultat nastojanja bibliografa da se bibliografski opisi ujednače na međunarodnom nivou prihvatanjem zajedničkih standarda jesu - Međunarodni standardi za bibliografski opis svih oblika publikacija. Proces pokretanja inicijative, od rasprave u okviru IFLA-e do izrade, primjene i stalnih dopuna, traje od 1967. godine. Prvi je zaživio ISBD(M) standard za opis monografskih tekućih publikacija. Standard propisuje:

- uvjete za opis,
- redoslijed elemenata u opisu i
- interpunkcijski sistem opisa

Osnovna svrha standarda je pomoć u međunarodnoj komunikaciji bibliografskih informacija koja se postiže pomoću:

- 1) standardizacije bibliografskog opisa,
- 2) standardizacije transliteracije i
- 3) standardizacije izdavačke forme štampanih izdanja.

1) Standardizacija bibliografskog opisa postiže se uz pomoć međunarodnih standarda za bibliografski opis ISBD za određene forme publikacija. Na standardizaciji bibliografije rade međunarodne organizacije poput FID, IFLA, UNESCO, ICSU. Prihvaćene bibliografske standarde izradile su radne grupe specijalista IFLA-e, a prihvatio ih je ISO/TC 46. To su slijedeći standardi:

ISBD(G) generalni ili opći međunarodni standard za bibliografski opis svih oblika građe, koji je istovremeno osnova za sve ostale opise unutar ISBD koji se odnose na posebne forme publikacija. Iz ovog proizlaze svi ostali posebni standardi.

Uvjeti za opis, redosljed elemenata za opis i interpunkcijski sistem u opisu za sve forme publikacija donose slijedeći standardi:

ISBD(M) Međunarodni standard za bibliografski opis monografskih, odnosno omeđenih publikacija (knjiga). Uz osnovna pravila, ISBD(M) precizno definira na primjer termine (glavni naslov, alternativni naslov i t.d.), polja opisa (polje izdanja, polje impresuma i sl.). Sistem interpunkcije koji donose ovi standardi je sredstvo koje omogućuje prepoznavanje - okom ili kompjuterom-različitih elemenata koji čine opis i na taj način premošćuju mnoge barijere, jezičke i druge.

Primjer:

016:015(497.6)

KUJUNDŽIĆ, Enes et al.

Prilog bibliografiji bibliografija Bosne i Hercegovine / Enes Kujundžić, Nada Miličević, Amra Rešidbegović. - Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1994. - 73 str. ; 20 cm

Registri

ISBD(S) Međunarodni standard za bibliografski opis periodičnih /serijskih publikacija (nizova) kao što su novine, časopisi i drugo.

Primjer:

BOSNIACA : časopis Nacionalne i univerzitetske biblioteke Bosne i Hercegovine / glavni i odgovorni urednik Enes Kujundžić. - God. 1, br. 1 (1996). - Sarajevo : Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 1996. - 25 cm

Polugodišnje

ISBD(NBM) Međunarodni standard za bibliografski opis neknjižne omeđene građe koja obrađuje zvučne, filmske i druge arhive, grafičku građu, mikrooblike, video snimke, zvučne snimke, vizuelnu projekciju, viševrstu građu ili komplete. Primjeri:*

1. Hrvatska vokalna lirika [Zvučna snimka] = Croatian vocal Lyrics / Lidija Horvat, sopran; Darko Domitrović, Vladimir Mlinarić, glasovir. - Zagreb : Muzički bienale : Emporion, p 1992. - (CD (58 min) : DDD; 12 cm

2. Priče iz Baltazar-grada [Video snimka] : Profesor Baltazar : Maxi Cat / izbor iz filmova Joško Ramšić. - Zagreb : Jugoton, 1988. - 2 video-kasete (VHS) (ca 110 min) : u bojama

3. Priroda i društvo [Vizualna projekcija] - Zagreb : Školska knjiga, /198-?/. - 84 dijapozitiva : u bojama : 5X5 cm. - (Dijaslike/Školska knjiga, Odjel nastavne opreme)

4. Dragutin Tadijanović [Film] / scenarij Stjepko Težak; režija Zlatko Saudović; kamera Ilija Vukas; uredništvo Mato Kukuljica.../et. Al/. - Zagreb : Filmoteka 16, 1972. - 1 petlja filma (4 min) : u bojama, bez zvuka; super 8 mm + popratni tekst. - (književnost. Osnovna škola)

Sistem interpunkcije koji donose ovi standardi je sredstvo koje omogućuje prepoznavanje - okom ili kompjuterom-različitih elemenata koji čine opis i na taj način premošćuju mnoge barijere, jezičke i druge.

*

Prihvatanjem
zajedničkih
pravila -
standarda
pomaže se
međunarodna
komunikacija
bibliografskih
podataka, kojom
se olakšava
razmjena zapisa i
raznih izvora i
prenošenje
bibliografskih
zapisa u mašinski
čitljivu formu.

*

5. *Autoportret [grafička građa] / T. Krizman. - [Zagreb : s.n.], 1907. - 1 graf. List : bakropis; 70X50 cm*

6. *Dama, Mlin; Šah [viševersna igra]. - Zagreb : „Biserka”, /197.?. - 3 igre (1 kartonska tabla, 32 drvene figure, 18 plastičnih pločica); u kutiji 16X32X5 cm*

ISBD(CM) Međunarodni standard za bibliografski opis svih oblika kartografske građe kao što su geografske karte i planovi, atlasi, globusi, aeronautičke i navigacione karte, karte nebeskog prostora i t.d. **Primjeri:**

BOSNA i Hercegovina

Prostorna karta stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti : Socijalistička republika Bosna i Hercegovina / Geodetski zavod BiH. - 1 : 700 000. - Sarajevo : Republička uprava za geodetske i imovinsko - pravne poslove, 1991 (Sarajevo Geodetski zavod BiH). - 1 zemljopisna karta u bojama; 78 X 49 cm

BOSNA i Hercegovina

Il regno della Bosnia, diuso nelle sue Prouincie principali / G. Cantelli da Vignola. - 1 : 800 000. - Roma; Parigi : /s.n./, 1689. - 1 zemljopisna karta; 55 X 41 cm

ISBD(PM) Međunarodni standard za bibliografski opis muzikalija, utisnutih oblika za upotrebu slijepih i publikacija za ograničenu upotrebu . Tu spadaju, na primjer note i notni materijal, oblici na Braillovom pismu . **Primjer:**

Lieder fur Singstmme und klavier / Theodor W. Adorno; herausgegeben von Heinz-Klaus Metzger und Rainer Riehn. - Munchen : Edition Text und Kritik, cop. 1980. - 100 str : 32 cm

ISBD(A) Međunarodni standard za bibliografski opis starih monografskih publikacija (Antiquarian) koji obuhvata publikacije objavljene do 1801. godine. **Primjeri:**

NOVLJANIN, Omer

Ahval-i gazavat der diyar-i Bosna / Omer Bosnavi. - Istanbul : /s.n./, 1154/1741. - 124 str.

Omer Novljanin, jedan od prvih Bošnjaka čija su se djela umnožavala štampom, javljao se pod pseudonimom Omer Bosnavi.

DIVKOVIĆ, Matija

Beside Divkoviga svarhu evangelia nedignich svega godišta koe besiede iz razlikieh diačkieh koniga / privede, spisa i slozi bogogliubni bogoslovac fra Matie Divkovig iz Jelašak. - U Mnetcie : po Nikoli Pecanu, 1704. - 10, [4], 1008 str.; sa 1 sl.

Tekst štampan bosančicom, dvostubačno

ISBD(AV) Međunarodni standard za bibliografski opis audiovizuelnog materijala svih formi.

Međunarodni standardi za bibliografski opis imaju za cilj ujednačavanje bibliografskog opisa u čitavom svijetu. Prihvatanjem zajedničkih pravila -standarda pomaže se međunarodna komunikacija bibliografskih podataka, kojom se olakšava razmjena zapisa i raznih izvora i prenošenje bibliografskih zapisa u mašinski čitljivu formu. Na taj se način, uz pomoć primjene

međunarodnih standarda ISBD, omogućuje stvaranje zajedničkog međunarodnog informativnog sistema - Univerzalne bibliografske kontrole (UBC).

2. Standardizacija transliteracije podrazumijeva uspostavljanje jedinstvenih pravila za prenošenje, odnosno pretvaranje znakova pismenosti jednog u adekvatne znakove pismenosti drugog pisma.

Prva međunarodna izdanja ove vrste standarda odnosila su se na rješavanje pitanja transliteracije za samo savremene jezike. Od slavenskih bili su obuhvaćeni bugarski, ruski, ukrajinski, bjeloruski i srpsko-hrvatski jezik. Trenutno se poduzimaju mjere za inkorporiranje bosanskog jezika u sistem. Navodimo interesantnije primjere koji su u upotrebi:

- Međunarodni sistem transliteracije arapskog pisma (ISO/R 233-1961): International System for the Transliteration of Arabic Characters

- Međunarodni sistem transliteracije grčkog pisma (ISO/R 843-1968) : International System for the Transliteration of Greek Characters into Latin Characters

- Transliteracija hebrejskog pisma (ISO/R 259-1962) : Transliteration of Hebrew.

- Transliteracija kineskog i japanskog pisma (ISO/TC 46 -1960)

3. Standardizacija izdavačke forme štampanih izdanja predmet je više preporuka ISO-a koje se odnose na :

- naslovnu stranu knjige (ISO/TC/TC:46 ISO/R 1086-1969) : Title - Leaves of a book,

- registar publikacije (ISO/R 999-1969): Index of a Publication,

- kratki popis sadržaja periodike i drugih dokumenata (ISO/R 18-1955): Short Contents List of Periodicals or other Documents

- formiranje periodičnog izdanja (ISO/R 8-1954) : Lay-out of Periodicals,

- bibliografske oznake (ISO/R 30-1956): Bibliographical Strip

III klasifikacija i sređivanje opisa bibliografskih jedinica je završna faza izrade bibliografije i obuhvata slijedeće radnje:

1. razvrstavanje i grupisanje bibliografskih jedinica,

2. klasifikacija bibliografskih jedinica,

3. redakcija i definitivno uobličavanje bibliografije i priprema za štampu.

1. Razvrstavanje i grupisanje podrazumijeva raspoređivanje uobličanih (standardiziranih) bibliografskih jedinica u krupnije , pregledne cjeline. Najprije se vrši grubo razvrstavanje i predmetizacija.

To je okvirno razdvajanje pripremljene građe, kojim se određuje mjesto skupinama srodnih jedinica unutar bibliografije, čime se određuje i karakter bibliografije. Time je ispunjen osnovni uvjet za pristup detaljnoj i konačnoj klasifikaciji.

2. Klasifikacija pripremljenih bibliografskih jedinica zavisi od:

- oblika,

- vrste i

- namjene bibliografije

Imajući u vidu ove zahtjeve, klasifikacija bibliografskih jedinica se može vršiti:

Međunarodni sistem transliteracije arapskog pisma (ISO/R 233-1961): International System for the Transliteration of Arabic Characters

*

Prednost UDK nad ostalim klasifikacionim sistemima leži u njegovoj ekonomičnosti i kratkoći obilježavanja , u sveobuhvatnosti ,čvrsto utvrđenom redoslijedu skupina i u mogućnosti uspostavljanja novih,

*

- na osnovu elemenata forme jednog od elemenata opisa (ime autora, naslov, izdavač, godina izdanja i t.d.) i

- na osnovu sadržaja popisane građe.

Prema tome, raspored u bibliografiji može biti:

- **abecedni raspored** se vrši po prezimenu autora i naslovu anonima. Ovaj raspored je najviše i najčešće u upotrebi, posebno kada se radi o većim, retrospektivnim, nacionalnim i međunarodnim bibliografijama za serijske i monografske publikacije. Problemi koji se javljaju u ovom slučaju najčešće se odnose na dvostruka prezimena, imena orijentalnih autora, korporativne autore i slično. Rješavaju se uz pomoć pravila za katalogizaciju i uputnica.

- **hronološki raspored** se vrši prema vremenu objavljivanja publikacija. Unutar pojedinih godina bibliografske jedinice se mogu raspoređivati prema prezimenu autora, naslovu rada, prema strukama i t.d. Hronološki raspored primjenjuje se u slučaju kada se želi skrenuti pažnja na razvoj ili rast, na primjer izdavačke djelatnosti, određene struke i slično.

- **raspored po predmetnicama** vrši se prema stručnim oznakama određenog sistema - predmetnicama, koje su rezultat sadržajne analize bibliografskih jedinica i raspoređuju se unutar predmeta abecedno,

- **raspored po sadržaju** podrazumijeva klasifikaciju bibliografskih jedinica prema stručnim tematskim cjelinama, ili predmetima tekstova bibliografije. Da bi se to postiglo, potrebno je izvršiti analizu sadržaja svake jedinice kako bi se ona, uz odgovarajuću oznaku, svrstala u okvire struke ili predmeta određenog sistema.

Poznati klasifikacioni sistemi koji se (osim EC) koriste u bibliotekama svijeta su:

1. Deweyeva decimalna klasifikacija - DDC
2. Univerzalna decimalna klasifikacija - UDC
3. Cutter-ova Ekspanzivna klasifikacija - EC
4. Klasifikacija Kongresne biblioteke u Washingtonu - LCC
5. Bliss-ova klasifikacija - BC
6. Ranganathan-ova Kolon klasifikacija - CC
7. Bibliotečko-bibliografska klasifikacija BBK

Najrasprostranjenija je i najviše upotrebljavana je Univerzalna Decimalna Klasifikacija - UDK (UDC), koja se izražava brojevima od 0 do 9 za klasificiranje čitavog ljudskog znanja koje je podijeljeno u deset polja. Svako od tih polja se dalje dijeli na deset novih, užih i označenih dodatnim brojevima od 0 do 9, i tako dalje po istom principu, omogućujući sasvim preciznu identifikaciju svakog dijela uz pomoć ovih brojeva. UDK , pored glavnih tablica sa brojevima za oznaku sadržaja, obuhvata i pomoćne tablice za oznake jezika, oblika, mjesta , vremena .

Prednost UDK nad ostalim klasifikacionim sistemima leži u njegovoj ekonomičnosti i kratkoći obilježavanja , u sveobuhvatnosti, čvrsto utvrđenom redoslijedu skupina i u mogućnosti uspostavljanja novih,

- **ukršteni raspored** se formira kombinacijom , odnosno ukrštavanjem abecedno sređenih bibliografskih jedinica po predmetima sa abecedno sređenim naslovima ili imenima autora i

tako dalje. Moguće su razne kombinacije. Ovaj sistem raspoređivanja se koristi za opće nacionalne bibliografije, na primjer u SAD (tzv. Cumulative book index).

U zavisnosti od oblika, vrste i namjene bibliografije, raspored bibliografskih jedinica može biti i drugačiji. Prilikom vršenja rasporeda potrebno je voditi računa da građa bude sistematizirana u veće osmišljene i pregledne cjeline i izbjegavati suviše detaljnu podjelu na male grupe. Imajući u vidu da svaki raspored ima prednosti i mane, upotrebnost bibliografije se povećava izradom niza registara kao što su: abecedni, stručni, predmetni, hronološki i tako dalje.

3. redakcija i priprema bibliografije za štampu označava završetak izrade bibliografije. Nakon potpune klasifikacije, potrebno je, konačno, uobličiti i pripremiti bibliografiju za štampu. Tada pristupamo slijedećim radnjama:

- redakcija čitavog teksta, koja podrazumijeva konačno pregledanje bibliografije s punom pažnjom,

- izrada pratećih bibliografskih elemenata, koja se poduzima radi postizanja boljeg kvaliteta i veće upotrebljivosti bibliografije. Ovi elementi su dopuna osnovnom sadržaju bibliografije i to su:

- a) **uvod**, u kojem je potrebno dati osnovne podatke o predmetu bibliografije, principima rada, uputstva za upotrebu bibliografije i naznačiti, eventualne, prateće propuste i probleme

- b) **napomene** treba da bolje objasne i dopune neke bibliografske jedinice ili otklone moguće nejasnoće. Napomene mogu biti tehničke prirode, a često se mogu inkorporirati u tekst uvoda, bez potrebe za izdvajanjem. U slučaju kada se izdvoje kao zasebna cjelina, mogu se locirati odmah poslije same bibliografije ili na kraju ispred sadržaja

- c) **indeksi (registri, kazala)** su sastavni dio i dopuna svake bibliografije i doprinose njenoj široj upotrebnoj i informativnoj vrijednosti. Indeksi pomažu u bržem pronalaženju podataka u bibliografiji i imaju ulogu vodiča kroz bibliografiju. Vrsta indeksa zavisi od:

- vrste teksta bibliografije,
- sadržaja popisane građe,
- namjene bibliografije.

U skladu s tim razlikujemo slijedeće osnovne vrste indeksa iz čijih se naziva odmah raspoznaje i njihovo osnovno značenje. To su: **imenski** (indeks imena), **predmetni** (indeks stvari i pojmova), **autorski** (indeks autora), **stručni indeks**, **indeks geografskih naziva i pojmova**, **indeks izdavača i stampara**, **indeks naslova**, **indeks prevodilaca**, **indeks periodičnih publikacija**, **indeks inicijala i pseudonima**, **hronološki indeks**, **unakrsni indeks** i drugi.

Veći broj odgovarajućih indeksa uz bibliografiju povećava njen kvalitet, dok nedostatak indeksa ili donošenje samo jednog umanjuje vrijednost i upotrebnost bibliografije.

Indeksi mogu stajati odmah poslije teksta bibliografije prije ili nakon napomena.

U indeks se unose sva imena koja se u bibliografiji spominju i slažu se abecedno istovrsnim pismom bibliografije. Pri izradi predmetnog indeksa ne moraju se uzimati svi pojmovi i predmeti iz bibliografije, što zavisi od bibliografa koji mora dobro poznavati materiju bibliografije.

Veći broj odgovarajućih indeksa uz bibliografiju povećava njen kvalitet, dok nedostatak indeksa ili donošenje samo jednog umanjuje vrijednost i upotrebnost bibliografije.

*

Poteškoće koje se javljaju prilikom sastavljanja indeksa, kao što su razrješenja pseudonima, inicijala i slično, savlađuju se pomoću bibliografskih priručnika.

*

Obilježavanje u indeksu se vrši prema brojevima bibliografske jedinice. Kada se radi o naučnom ili stručnom radu koristimo broj stranice na kojoj se nalazi određeni naziv u bibliografiji. Poteškoće koje se javljaju prilikom sastavljanja indeksa, kao što su razrješenja pseudonima, inicijala i slično, savlađuju se pomoću bibliografskih priručnika.

- **literatura** je sastavni dio bibliografije čije je mjesto obično ispred sadržaja publikacije. Literatura je popis radova kojima se bibliograf koristio prilikom izrade bibliografije. Literatura može biti šira ili opća, to jest posebna ili specijalna.

- **sadržaj** u bibliografiji ima zadatak da uputi gdje je što u njoj i najčešće se nalazi na kraju publikacije.

Prema tome, raspored materijala u bibliografiji, uz određena odstupanja u zavisnosti od potreba namjene, obično izgleda ovako:

Uvod, Bibliografija, Napomene, Indeksi, Literatura, Sadržaj
ili

Uvod, Bibliografija, Indeksi, Literatura, Napomene, Sadržaj

Oblik i vrste bibliografije

Prema formi (obliku) u koju su uobličene, bibliografije mogu biti:

- samostalne publikacije ili knjige,
- serijske ili periodične publikacije,
- tekuće publikacije, u sveskama ili sličnim oblicima,
- sastavni dijelovi knjige ili zbornika,
- prilozi serijskim, periodičnim publikacijama

Ovdje spadaju:

- **retrospektivne** bibliografije, koje izlaze u obliku knjige i popisuju građu za određeno proteklo vremensko razdoblje koje je završeno,
- **tekuće** bibliografije, koje obično izlaze periodično i popisuju novu bibliotečku građu u određenim vremenskim razmacima, iz određene oblasti (najčešće u sveskama, iako samostalna),
- **kumulativna** bibliografija nastaje kada se, u cilju postizanja veće preglednosti, uz tekuću bibliografiju ponovi građa iz prethodnih svezaka (na primjer godišnje),
- **skrivena** bibliografija predstavlja popise literature ili bibliografskih bilješki (fusnota o literaturi) i javljaju se na kraju publikacije, članaka i u periodici, a pod uvjetom da daju širi, zaokružen pregled literature,
- **primarne** bibliografije su one koje se opisuju *de visu*, odnosno sa knjigom u ruci, što predstavlja primarne izvore podataka za opis,
- **sekundarne** bibliografije, za razliku od prethodnih, sadrže opis izrađen metodom preuzimanja bibliografskih jedinica iz drugih, sekundarnih izvora, bez *de visu* pristupa

Vrste bibliografija

Nakon pregleda bibliografija koje su razvrstane prema svom obliku, odnosno formi u kojoj se javljaju, sve bibliografije dijelimo na opće i posebne, a unutar njih dalje na nekoliko vrsta podvrsta.

Opće bibliografije su sve one koje sadrže tekstove raznih sadržaja i formi određenog razdoblja, što znači da se u općoj bibliografiji mogu naći knjige, periodika, članci, video kasete i t.d. kao i bibliografske jedinice iz najrazličitijih oblasti ljudskog znanja.

Specijalne bibliografije su usmjerene na izabrani predmet opisa, što znači da obuhvataju tekstove iz samo jedne oblasti (šire ili uže) bez obzira na formu uvrštenih publikacija, ili jedne struke, određene forme publikacija i tako dalje.

Bibliografije dalje dijelimo:

1. po sadržaju popisanih radova, na osnovu kojih može biti:

- opća, kada donosi tekstove iz raznih oblasti
- stručna, kada sadrži tekstove iz samo jedne oblasti
- predmetna, opisuje tekstove o samo jednom predmetu
- personalna obuhvata radove samo jedne ličnosti ili radove o njoj
- lokalna sadrži radove objavljene u jednom mjestu, kraju, zemlji, ili radove o određenom području

2. po značaju popisanih radova, bibliografija može biti:

- registraciona je ona koja popisuje knjižnu produkciju za određenu zemlju, struku i slično,
- kritička, koja vrijedi kao najsloženija i vrijednija bibliografija, jer se u njoj daje kritička ocjena vrijednosti opisanih bibliografskih jedinica u bibliografiji. S obzirom na složenost i potrebu poznavanja predmeta o kojem se radi, ovakve bibliografije rade stručni i naučni radnici iz određene oblasti,
- rekomandirana bibliografija preporučuje određenu knjižnu produkciju i izrađuje se u cilju općeg obrazovanja i popularizacije nauke i obrazovanja,

3. po potpunosti:

- iscrpne bibliografije su one koje imaju zadatak da, bez obzira na vrijednost, popisuju cjelokupnu knjižnu produkciju određenog kruga
- selektivne bibliografije, nasuprot prethodnim, sadrže opise prema vrijednosti i značaju radova, gdje se manje važna djela izostavljaju,

4. po vremenu:

- tekuće bibliografije izlaze u određenim pravilnim vremenskim razmacima bilo nedjeljno, mjesečno, polugodišnje i tako dalje,
- tekuće kumulativne bibliografije su one koje se stalno obnavljaju i dopunjuju, spajajući se u veće cjeline, na primjer u sedmične, u mjesečne, u tromjesečne i tako dalje,
- retrospektivne bibliografije se izrađuju za određeni vremenski period u nazad u odnosu na godinu njenog objavljivanja,

5. po rasporedu građe bibliografije mogu biti:

- autorske, koje se sređuju po autorima bibliografskih jedinica bilo da se radi o stručnoj, predmetnoj, općoj ili bibliografiji bibliografija,
- hronološke bibliografije su uređene po godinama izdanja, ili po nekom drugom vremenskom okviru,

Tekuće kumulativne bibliografije su one koje se stalno obnavljaju i dopunjuju, spajajući se u veće cjeline, na primjer u sedmične, u mjesečne, u tromjesečne i tako dalje.

*

Publikacija, odnosno informacija i sva djelatnost vezana za nju temelj su bibliotekarstva u potpunosti, dok se bibliografija bavi jednim njenim dijelom.

*

- **stručne bibliografije** su uređene po strukama unutar oblasti koju opisuju,

- **predmetne bibliografije** su sredene prema predmetima unutar struke,

- **unakrsne bibliografije** su uređene kombinirano, prema autorima, strukama i predmetima,

6. po pripadnosti građe:

- **nacionalne bibliografije** su one koje evidentiraju cjelokupnu intelektualnu produkciju određene zemlje ili nacije i mogu biti općeg ili specijalnog karaktera,

- **regionalne ili lokalne bibliografije**, općeg ili specijalnog tipa zasnivaju se na popisivanju izdavačko-štamarske produkcije vezane za određeni dio domovine, administrativne, ekonomske, geografske, mikro-rejone i drugo (oblasti, kraj ili mjesto, od najmanjeg do najvećeg). Ove su bibliografije poznate i pod nazivom **zavičajne** i mogu biti na primjer bibliografije literature o zavičaju, bibliografije mjesnih izdanja, bibliografije mjesnih javnih radnika i tako dalje,

- **međunarodne bibliografije** popisuju štampanu knjižnu ili drugu produkciju više zemalja koje obično danas rade same države za sebe. UNESCO je pokretač više međunarodnih bibliografija koje su se nekad nazivale univerzalne,

7. po vrsti opisa bibliografije mogu biti:

- **indikativne bibliografije** koje se rade prema utvrđenim pravilima za opis, bez dopunskih elemenata - anotacija ili sličnih,

- **deskriptivne bibliografije** su one koje pored obaveznih elemenata za opis sadrže dopunske elemente opisa koje se odnose na formu publikacija,

- **anotirane bibliografije** uz standardizirani opis sadrže ispod teksta opisa bilješke - anotacije koje se odnose na dodatne podatke o djelu koje ono samo ne sadrži,

- **referativne bibliografije** ili **apstrakti** ispod bibliografski opisanog rada sadrže apstrakt - suštinski sadržaj i zaključak rada, koji može izraditi samo stručnjak iz određene oblasti na koju se opis odnosi.

Prilikom podjele bibliografija imali smo u vidu nekoliko osnovnih kriterija koji se često isprepliću. To su:

- princip forme i sadržaja,
- princip općeg i posebnog i
- princip grupa i podgrupa

Stoga neke bibliografije, prilikom razvrstavanja prema navedenim principima, mogu biti uvrštene istovremeno u dvije i više grupa.

Bibliografija i bibliotekarstvo

Bibliografija i bibliotekarstvo su nerazdvojno povezani, jer imaju isto osnovno polazište, a to je knjiga, odnosno publikacija. Publikacija, odnosno informacija i sva djelatnost vezana za nju temelj su bibliotekarstva u potpunosti, dok se bibliografija bavi jednim njenim dijelom.

Bibliotekarstvo i bibliografija imaju isti, zajednički zadatak koji se sastoji u nastojanju da se proizvodi ljudskog uma u obliku publikacija i informacija upotrijebe što lakše, brže i šire.

Susret bibliotekarstva i bibliografije posebno se ispoljava u slijedećim oblastima:

- **nabavci ili akviziciji.** Bržoj, cjelovitijoj i efikasnijoj nabavci bibliotečke građe pomažu upravo bibliografije u kojima je sistematski zabilježena sva intelektualna produkcija neke zemlje, regije, struke, ličnosti, predmeta i tako dalje, na nacionalnom i međunarodnom nivou,
- **katalogizaciji i klasifikaciji.** Problemi koji se javljaju pri obradi publikacija kao što su razrješenja inicijala, pseudonima, godina izdanja, promjene u naslovu serija i mnogi drugi, najbolje se i sa sigurnošću rješavaju uz pomoć bibliografija odgovarajućih vrsta
- **informacijama i usluživanju korisnika.** U koliko bibliotečki katalog ne može pružiti odgovarajuće informacije korisnicima, bibliografske informacije su dragocjeni izvori informacija. Istovremeno, one su i neophodan instrument informaciono-referalne djelatnosti koja, osim štampanih bibliografija, raspolaže i bibliografskim bazama podataka u modernim elektronskim formama,
- **pripremi izložbi** svih formi bibliotečke građe i drugih sličnih javnih skupova koji se pripremaju uz pomoć odgovarajućih bibliografija.

Kao što bibliotekarstvo koristi informacije koje mu obezbjeđuje bibliografija, tako i bibliografija koristi mogućnosti koje joj može pružiti bibliotekarstvo :

- bibliografije izrađuju bibliotečki radnici,
- izdavači tekućih nacionalnih bibliografija su nacionalne biblioteke,
- u nacionalnim i drugim većim bibliotekama izrađuju se svi tipovi bibliografija.

Bibliografija i naučni rad.

Bibliografija je stvaralačka stručna i pomoćna naučna djelatnost. U tom svjetlu posmatrana, ona je integralni dio svakog naučnog rada i neophodan preduvjet za utvrđivanje osnova u cilju definiranja naučnih rezultata. Bibliografija je nezaobilazan i nezamjenljiv put u naučni rad.

Bibliografija služi nauci tako što obezbjeđuje istraživaču početne informacije i podatke na osnovu kojih se on tek tada može upustiti u naučno istraživanje.

Tokom vremena, naučna istraživanja su toliko narasla da ih je nemoguće pratiti bez instrumenta kakav je bibliografija.

U prvoj fazi naučno-istraživačkog rada ona je početna etapa istraživanja i sastoji se u prikupljanju podataka o predmetu sa namjerom da ukaže na stepen do kojeg su prethodna istraživanja došla. Stoga, bibliografija u ovom dijelu naučnog rada ima funkciju putokaza.

Tokom samog naučnog istraživanja bibliografija olakšava istraživaču pregled i citiranje literature, patenata, projekata i slično zahvaljujući svojim preciznim i sigurnim podacima.

Bibliografija služi nauci tako što obezbjeđuje istraživaču početne informacije i podatke na osnovu kojih se on tek tada može upustiti u naučno istraživanje.

*

Sve bibliografije namijenjene nauci koje se izrađuju u nacionalnim bibliotekama i bibliografskim centrima imaju za cilj da u obliku referat ili ekspres informacija u najkraćem vremenu od svog nastanka stignu do naučnika.

*

Sve češći pratilac naučnog rada postaju bibliografske bilješke ili fusnote kao važan i pouzdan oblik bibliografije. Bibliografski pregledi i predmetni registri naučnih časopisa važna su pomoć i doprinos u korištenju naučnih dostignuća za naučne radnike.

Sve bibliografije namijenjene nauci koje se izrađuju u nacionalnim bibliotekama i bibliografskim centrima imaju cilj da u obliku referat ili ekspres informacija u najkraćem vremenu od svog nastanka stignu do naučnika.

* Za primjere ISBD (NBM) zahvaljujem gospođi Biljani Zarić

*

Abstract : Introduction to Bibliography

This article gives basic knowledge of bibliography from its beginning to modern era. It gives some important moments of bibliography development, etymology, definitions, subjects, aims, relations with librarianship, and science in general. The work has instructive character and that is why it gives a detailed overview of creating bibliography, with special review of standardization.

*

Literatura:

1. Logar, Janez. Uvod u bibliografiju. Sarajevo, Svjetlost, 1973.
2. Milićević, Nada. O bibliografiji uopće sa osvrtom na nacionalnu bibliografiju BiH : izlaganje na seminaru : Tendencije u modernom bibliotekarstvu. Tuzla, 24.11.1997.
3. Žuljević, Emir. Savremeni bibliotečki klasifikacioni sistemi. Sarajevo, Društvo bibliotekara BiH, 1988. (Sveska 2)